

Ана Витанова-Рингачева

Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип

Филолошки факултет

ana.ringaceva@ugd.edu.mk

И ТОГАШ ПОЧНАА ДА СЕ БУДАТ УСПАНИТЕ ДУШИ НА ЗБОРОВИТЕ...

(За преводот и преведувачот)

Клучни зборови: Бранислав Мирчевски, превод, преведувач, јазик.

*Осџана во нас најголемаџа џаџа,
џа се разбереме на еден јазик,
џиџо ќе џо џовораџи и умоџи и срџеџо.*

Ана Виџанова-Ринџачева

Позната е судбината на книжевниот преведувач: да биде напишан со поситни букви во импресумот на книгата, да не се ни спомне додека се зборува за книгата, едноставно да биде вторичен, во секаква смисла на зборот. Книжевниот превод е своевиден *modus dicendi* на преведувачот кој, познавајќи ги двата јазика, создава свој специфичен книжевен говор по кој ќе биде препознаен. Преку својата работа, преведувачот му обезбедува продолжување на животот на делото; преводите ги прават многукратни лицата на делото извор и им даваат на читателите во земјата – цел нови можности за читања, за толкување (Анри-Пажо 2002: 86). Книжевниот преведувач во суштина треба да поседува висока свест за повеќезначната природа на зборовите, за нивната многуликост и да верува дека процесот на преведување е процес на трагање по нивното

совршено значење. Со тоа преведувачот создава висока свест за комплексноста на преведувачката постапка и за тоа дека животот на делото во новата средина, во најголема мера зависи од него. Преведувањето како еден од најзначајните сегменти на лингвистичката наука го потврдува мултилингвистичкиот диверзитет, овозможувајќи ѝ на книжевноста да освои нови пространства. Станува збор за процес што преку јазикот треба да отвори пат за приближување на две култури и да го намали растојанието колку што може повеќе. Преведувачот сосема природно ја поседува свеста за постоењето на повеќе од една доминантна култура, бидејќи низ процесот на преведување тој неминовно се среќава со културната разноликост како украс на светот. И можеби можеме да кажеме дека токму преведувачите преку јазикот ги преместуваат големите сидови коишто се исправени меѓу народите. Познава историјата, но сведочи и сегашноста за неразумни обиди во кои наместо да се рушат сидовите, тие се досидуваат, им се додава уште по еден ред камења, за да станат уште повисоки и да не дозволат да се види убавината што се крие зад нив. Јазиците не се разликуваат според тоа колку се распространети или колку милиони говорители имаат, туку тие се вреднуваат според тоа колку нивната лингвистичка ДНК е способна да се пренесува, а мисловната и естетската големина на делото да ги транспонира во друга јазична средина.

Преводот ја претставува мерата за величината на јазикот на кој е преведено едно дело; оти книжевноста не постои изолирана, самата за себе, затворена и всидана. Низ книжевниот превод јазикот расте до несогледливи височини, а заедно со него растат земјата и народот. Преведувачкиот процес всушност е процес на отворање канал за комуникација помеѓу културата во која е зародишот на текстот – извор и онаа којашто го прифатила и треба да го засади во својата средина. Преведувачите се можеби и најголемите амбасадори на културните особености на една земја, бидејќи преку јазикот како најсилен аргумент тие ги потврдуваат идентитетските особености на земјите на чии јазици преведуваат. „Преводот е херменевтичка процедура што придонесува за заемно збогатување за заемно разбирање на културите“ (Борев 2011: 450). Книжевниот преведувач станува стамен посредник меѓу две културни средини кои, иако засебно суштествуваат, сепак преку книжевноста непосредно се допираат. А, пак, писателот станува свесен дека му припаѓа на светот

токму тогаш кога ќе се случи преводот на неговото дело. Билетот во правецот на светот, авторот го добива токму од преведувачот.

Високо издигнати се сидините меѓу народите и јазиците на Балканот. Нив со векови ги сидаат и ги досидуваат искусните неимари од политичките тајфи. Писателите од малите балкански држави честопати негуваат чувство на изолираност или затвореност во однос на светот бидејќи нивните дела многу малку се преведуваат. Но она што уште повеќе фрустрира е неможноста за поголема и постојана преведувачка актива помеѓу земјите коишто географски делат иста граница, како што е примерот меѓу Македонија и Бугарија. Надвор од сите историско-културолошки и политички поместувања во македонската и во бугарската историја и култура, постои богата архива на преведени дела од бугарски на македонски јазик. Вистината е дека на светот во кој еден јазик (англискиот) е апсолутна доминанта, ништо особено не му значат ниту македонскиот ниту бугарскиот јазик, но, ете, на нив се напишани извонредни прозни дела коишто со самото свое постоење ја поништуваат теоријата за доминацијата на големите јазици. Нема да се навраќаме назад во времето, но ќе се осврнеме на сегашноста којашто, наспроти сите неповолни политички ветрови, живо ја чува идејата за тоа дека овие две земји имаат многу што да си кажат со јазикот на книжевноста. Од денешна перспектива неодминлив аргумент е бројката на дваесет преведени романи на знаменитите бугарски писатели: Владимир Зарев, Капка Касабова, Виктор Пасков, Антон Дончев и Владо Даверов, од македонскиот преведувач Бранислав Мирчевски.¹ Дали преводот не е новиот вавилон-

¹ Бранислав Мирчевски е автор на преводите: „Високите планини на Република Македонија“ од Евгениј Динчев; „Изгубениот рај“ од Рудолф Слобода (превод од словачки јазик); „Родосто, родосто“ (трилогија) од Севда Севан; „Време разделно“ од Антон Дончев; „Случајот Ванѓа“ од Николај Стојанов; „Книга без корици“ од Николај Стојанов; „Балада за Георг Хених“ од Виктор Пасков; „Аутопсија на една љубов“ од Виктор Пасков; „Господин директорот на пристаништето“ од Владо Даверов; „Пропаст“ од Владимир Зарев; „Чудовиштето“ од Владимир Зарев (со *Традуки*); „Загубени во слободата“ од Владимир Зарев; „Манастирите на Македонија“ од Георги Трајчев; „Кустендилскиот конгрес“ од Кирил Прличев; „VI Конгрес на ВМРО (1925)“ од Кирил Прличев; „Рани спомени“ од Симеон Радев; „Србија и Македонија“ од Едвард Бојл; „Македонското прашање“ од К. Алмендингер; „Кон Езерото“ од Капка Касабова (превод од англиски јазик); „Граница“ од Капка Касабова (превод од англиски јазик).

ски говор со кој човекот му се приближува на само навидум оддалечениот и отуѓен свет? Токму тој свет сè уште ја чува жива приказната во која човештвото во својот праоблик знаело само за еден јазик, разбирлив за сите. Поствавилонската ера ги разделува и јазиците и луѓето, за да дојде на свет книжевноста којашто ги облагородува сите јазици поединечно, давајќи им можност секој за себе да проговори за својата посебност и големина. Во размислувањата на Мирчевски, „вавилонската кула како библиски феномен е универзален симбол за обединувањето на луѓето и архетипски пример за замислена архитектура и најодзади прапочеток на преведувачката нужност, откако Господ во одмазда им ги смешал јазиците на кои говореле, до меѓусебно неразбирање. Значи мешањето на јазиците бил непосредниот повод да се создаде институцијата преведувач, додека, пак, градот го добил денешното име Вавилон од староеврејскиот збор (babel) кој значел токму тоа – мешање.“ Преведувањето не е само занает или вештина, преведувањето е уметност, создавање, творење, „професија рамна на оригиналното пишување“ (Маџунков 2014: 241). Преведувачот, анализирајќи го од преведувачки аспект изворниот текст, неповторлив уникум, елаборира сопствена преведувачка стратегија врз основа на особеностите на изворниот текст, со цел да ги пренесе во текстот – цел (Никодиновска 2016: 41-42). Низ вековите е пренесена и апсурдноста на поимите оригинал и превод – вели Мирчевски и цитирајќи го Борхес: „Оригиналот не му е верен на преводот“, подвлекува дека поимите оригинал – превод – реалност се де факто потрага по оригиналот во кој е содржана вистината. Нетипичниот Борхес е благодатен пример за односот кон оригиналот и преводот поодделно, заклучува преведувачот.

Дискусијата за верноста во релацијата оригинал – превод во науката е секогаш актуелна. Од плејадата знаменети македонски преведувачи, покојниот Огнен Чемерски го постави прашањето: „Дали оригиналот е постар од преводот?“ Преводот, хронолошки настанат подоцна, во огромното множество текстови, е всушност постар од оригиналот... Многостраната хронологија што ја нуди деконструкцијата ја разбива затвореноста на текстот како свршен чин. Напротив, за неа тој е отворен и комуницира со други текстови, создадени и што допрва ќе се создаваат. Но, тој е и многу поотворен. Чемерски упатува на Дерида кој според него е на иста линија со Бенјамин – дека преводот е како детето на

своите родители кој не е ниту слика и прилика, ниту копија, ниту метафора на своите родители; тоа е повеќе од само производ кој подлежи на законот на репродукција; има моќ да зборува самостојно и на поинаков начин. Неговото семе ќе потера историја и раст“ (Derrida 1985: 191, цитирано според Чемерски 2015: 18). Преведувачот, трагајќи по омфалусот на јазикот, истиот тој јазик го прави да биде велик, да може да каже повеќе отколку што наумил или успеал авторот во оригиналниот текст. Токму во папочната регија јазикот ја чува првосоздателната мисла, го чува зборот нуклеус од кој низ времето се изнедриле долгите, непрегледни јазични низи. „Ова јадро најдобро се дефинира како елемент неподатлив за превод. Дури и кога сета површинска содржина е извадена и пренесена, останува недопирливо она јадро кон кое е насочена работата на добриот преведувач. За разлика од зборовите на оригиналот, тоа не може да се преведе, бидејќи односот помеѓу содржината и јазикот е сосема различен во оригиналот и во преводот. Додека содржината и јазикот сочинуваат извесно единство во оригиналот, како плодот и неговата лушпа, јазикот на преводот ја одбива својата содржина како кралска наметка со богати дипли“ (Бејамин 2008: 230; цитирано според Чемерски 2015: 17).

Јазикот на преведувачот како спецификум на неговата преведувачка мисија е јазик што треба да го оживее делото, да му даде нов живот во друга средина. Преводот ги дестилира јазичните симболи како отпечатоци од меморијата, им ја очистува патината, ги обновува до основниот материјал. Преведувачката постапка на авторот на преводот ја проектира неговата свест дека јазикот на еден мал народ не е безначаен, бессодржински, безгласен или, како што најчесто се квалификува, како сиромашен. Напротив. „Нема богат и сиромашен јазик“, вели Драги Михајловски, „туку има откриен, разработен (како англискиот) и неоткриен, неработен (како нашиот, македонскиот јазик).“ (Џугуманова 2013).

Отривањето на богатите јазични слоеви на македонскиот јазик е процес што има своја генеза, за нас многу значајна. Но во овој труд имаме намера да се осврнеме на преведувачките концепти на македонскиот преведувач Бранислав Мирчевски, како потврда на тезата дека преведувачот ја има единствената можност да ги открие неоткриените јазични богатства на својот јазик. Преведувачката актива на Мирчевски

опфаќа над 20 преведени дела, а нашиот скромн осврт ќе го направиме низ прочитот на романите: *Проиасӣ* (Скопје: Или-Или, 2019), *Чуовишӣџе̄ӣџо* (Скопје: Или-Или, 2021) и *Заџубени во слободаӣџа* (Скопје: Или-Или, 2025) од бугарскиот писател и академик Владимир Зарев; *Кон Езероӣџо* (Скопје: Или-Или, 2022) и *Граница* (Скопје: Или-Или, 2024) од Капка Касабова, авторка родена во Бугарија, а живее во Шкотска; Виктор Пасков со романите: *Балада за Георгџ Хених* (Скопје: Мултиграф, 2007) и *Ауџиоџија на една џубов* (Скопје: Мултиграф, 2009); Владо Даверов, автор на романот *Госџодин дирекџороӣџи на џрисџанишӣџе̄ӣџо* (Скопје: Мултиграф, 2014) и романот *Време разделно* (Скопје: Мултиграф, 2004) од бугарскиот академик Антон Дончев.

Секое од наведените дела има свои тематски, јазични и стилски особености. Но, пристапот на преведувачот е кон сите ист, темелен лингвостилистички прочит на оригиналот за отпосле да се случи преводот. Да се биде верен на оригиналот или да се „изневери“, а од изневерата како страст кон зборот, да се роди делото?! И како да се даде најточен заклучок за тоа што претставува преведувачкиот потфат, ако не се тргне и не се застане до единствениот критериум што подразбира необјаслива желба за потрага по значењето на зборовите и прекалена посветеност на идејата дека едно книжевно дело треба да предизвика единствено уметничко искуство. Црпејќи од личното спознание за јазикот, Мирчевски ги допира неговите сетилни струни и создава богата со содржина мисла што суштествува во делото. Така го постигнува ефектот на „очуденост“ без кој ниту едно книжевно дело не може да се детерминира како такво. Ако тенденцијата на секој писател е да создаде дело што ќе предизвика чудење, необичност, несекојдневност или ниво на висока литераризација, тогаш преведувачот треба тоа да го потврди и преку јазикот, да го издигне степен погоре. Да се направи превод на текст од еден на друг јазик, значи тивко да се напушти оригиналот, да се „изневери“ за да биде предаден во рацете на преведувачот. „Оригиналот и преводот никогаш нема да бидат точни, во смисла идентични. Секогаш ќе се разликуваат како пораки. Зошто? Затоа што критериумот верност не е во идентичноста на зборот, туку во идентичноста на зрачењето и нивното влијание“ – вели Мирчевски. Но што значи да се биде идентичен? Дали е нужност или слабост?

Ако книжевноста е своевидна изневера на светот, тогаш дали преводот тоа го прави со најсилна страст?! Преводот (транслација) ја содржи инхерентно во себе дословноста (буквалноста) – посочува Мирчевски. Уште во античко време преведувачите и филозофите посветувале особено внимание на фактот дека постулатот на дословноста е, всушност, едно недоразбирање. Позната е мислата на Цицерон дека во процесот на преведувањето треба да се слугува, не на самиот збор, туку на неговата заедничка сила со другите зборови. „Оттука, задачата на преведувачот не е да се стреми кон остварување на еквивалентен текст, туку моќно да го нападне оригиналот, да го изнајде неговиот начин на намера, односно неговата литерарност, со љубов и во детаљ да го (ја) вгради во јазикот – цел и да остави општата намера или облакот од смисла да се спушти врз него (неа) и да го формира новиот текст, сега наречен превод“ (Ќулавкова 2021: 496). Според Борхес, оригиналот не е урнек според кој може да се оценуваат сите последователни текстови, туку самиот е некаков превод што можеме да го осознаеме единствено преку неговите преводи. За него преводот не е невозможен. За него едно уметничко дело има онолку можни преводи колку што има можни читања. Самиот чин на читање е превод во рамките на истиот јазик. Тој не ја смета книжевноста за дефинитивен монумент, туку за текст (Цветкоски 2015).

Мирчевски како да верува во една длабоко утопистичка вистина – дека на светот му треба еден и единствен јазик за меѓусебно разбирање – јазикот на книжевноста или воопшто јазикот на уметноста. За него преведувањето не е само дословно пренесување на напишаното во изворниот текст, туку ново лингвистичко обликување на оригиналниот книжевен говор. „Литературното преведување треба самото да стане литература, а не да биде само пасивен премин од еден во друг јазик“ (Мешоник 2000: 3). Таквата пасивност тој ја порекнува со тоа што на јазикот му приоѓа како на жив соговорник, чија пулсирачка енергија се пренесува врз преведениот текст. Мирчевски не е буквален читач на оригиналот или следач на строги лингвистички правила (особено во делот на лексиката). Напротив, тој преводот го прави со намера да го долови целосното значење, но и да остави простор за дообмислувања, простор за нови асоцијации и јазични растегнувања. Вистинскиот преведувач го исправа читателот пред постојана изненада од лингвистичките решенија што ги нуди во преводот. Она што Драги Михајловски го дефинира

како момент на очудување во преводот, Мирчевски го применува. Според Михајловски, задачата на секој преведувач е да ја најде т.н. *литерарноста во оригиналот* и со љубов до детаљ да ја пренесе во јазикот – цел, а потоа да се спушти до смислата. Во преводите на Мирчевски, потврда за претходно наведеното наоѓаме при прочитот на две стилски сосема различни книги на бугарскиот музичар и книжевник – номад, еден исклучителен писателски талент – Виктор Пасков. Станува збор за романите „Баладата за Георг Хених“ и „Аутопсија на една љубов“. Романот „Аутопсија на една љубов“ претставува модерен роман во којшто авторот ја третира темата за апсолутната љубов, голема и единствена, што го носи човека до најниските слоеви во кои е зариена острицата на моралната вертикала. Мислата на Пасков понира до најдлабоките бездни на човековата душа. Неговите херои се во постојана потрага по апсолутниот тон и апсолутната љубов, во постојана потрага по своето вистинско лице коешто општеството го менува и го моделира до непрепознавање. Да се одбере меѓу љубовта и музиката, да се напушти едното, за да се осмисли другото, но и како лажниот музички импровизатор да биде препознаен од средината, за да му отстапи место на вистинскиот. Сцените со натуралистички обоена сексуалност, Пасков ги естетизира, ги пресликува во сферите на духовното, за на крајот од книгата да остане чистата есенција од љубовта на Чарли и Ина:

– Паметиш ли? Јас сум еден благороден инструмент, кој го чека својот вистински исполнител. Ете, те дочекав. Дојди кај мене. Да посвириме.

Кацнав до неа и многу нежно ја положив во меката постела. Се наведов бавно, многу бавно над телото еделвајс. Усните ни се допреа и ние се слеавме еден со друг, еден во друг, засекогаш едно цело.

Малку пред да потонеме во сладостната нирвана, таа прошепна сонливо на моето уво: **Omnia vinzit amor**, Чарли.

– Да – одвратив. – **Omnia vinzit amor**. Спи спокојно, мила моја. (Пасков 2010).

Токму поради овој роман, Пасков се смета за еден од најконтроверзните современи бугарски писатели. Но, сепак, кога ќе се расчисти

просторот околу и романот ќе се прочита низ призмата на основната идеја, ќе се види дека станува збор за висока естетика на книжевниот израз. Краткиот роман „Баладата за Георг Хених“ (издаден во 1987 година) е совршен пример за тоа како преведувачот создавајќи јазични бравури, успева да ја пренесе оригиналната приказна за љубовта кон творечкиот позив, којашто е суштината и смислата на животот. Овој роман спаѓа во редот на висококласна литература, читлива во еден здив, плени со својата светла и иновативна сликовитост, своите уникатни ликови и својата дискретна, но бескомпромисна критика на суровиот комунистички систем (Гърдев 2006). Животот на Георг Хених, чешкиот мајстор на гудачки инструменти, добива смисла единствено преку љубовта кон виолината и желбата, со последни сили во речиси невозможни услови, да ја создаде **виола д'аморе** наменета за Господ. Баладата е всушност химна на уметноста и на љубовта кон неа, за страдањето и саможртвата. Мајстор Хених, Чех кој доаѓа во Бугарија (ликот е прототип на Георг Хених, вистинска историска личност), за да го донесе занаетот за изработка на виолини, Пасков го издигнува на ниво на симбол. Преку сликата на полураспаднатата кука во зафрлениот квартал на Софија, во балзаковски манир, Пасков ја раскажува приказната за триумфот на уметноста пред сè материјално од кое се состои еден беден човечки живот. Пред очите на малиот Виктор тече животот на Георг Хених, мајсторот кој единствено можеше да му одговори на прашањето: *Секогаш ли нештоаѓаа шито ги создаваме со најголема љубов, ние, единствениите кои можеме да создаваме – намешто да не вознесат – ни носат поштемев, горчина и кикош?* (Пасков 2007).

Возвишеното и ефемерното, Пасков ги отсликува преку симболиката на виолината на Георг Хених и креденецот, што таткото на Виктор треба да го изработи по желба на сопругата. И двајцата имаат благородна цел.

Татко ми заврте со главата и му го подаде инструментот. Георг Хених го позеде, седна на миндерот и повторно се смали. Виолината изгледаше грамадна во неговите раце. Заприлега на оној волшебник – цуце што го сретнав тука, на истото место пред пет години. Тој долго ја подместуваше виолината под брадата, потоа ги постави треперливите прсти врз струните – тие престанаа да треперат истиот миг

кога го допреа црвениот абоносав гриф и го повлече лакот по нив. Грмна моќно трозвучие во мажор, како во еден ист момент да засвираа сите први виолини на филхармонијата. Тонот беше толку мек и кадифен, толку топол и страстен, каков што немаше нити еден од, за мене, познатите виолинисти! Тој притивнуваше сребрест и етеричен, чиниш меѓу заледените гранки на два зимни храста беше оптегната тенка пајажина, и ветрот си беше поиграл со неа. (Пасков 2007).

Злобата, зависта, егоизмот, бедата со застрашувачка големина се исправаат пред ликот на скромниот и сиромашен мајстор, чија љубов кон занаетот е толку голема што наеднаш ги поништува сите земни зла што човекот ги храни во себе. Малиот Виктор, детето што со сета своја наивност и искреност му приоѓа на мајстор Хених, станува сведок на мегданот меѓу материјалното и духовното, меѓу она што овој свет е и она што би требало да биде. Малиот *инфанти* всушност ја поминува сопствената иницијација и учи како да остане човек во свет на духовно обезличени луѓе. Преведувачот се одлучува за лексемата *инфанти* која што во суштина ја означува возраста на психофизичка незрелост, но и време кога детето започнува да чекори по патеката на сопствената иницијација. Решението за она што се смета за непреводливо се наоѓа во самиот преведувач и во неговата способност да ја согледа севкупноста од семите што се содржани во една лексема (Бабамова 2016: 83). Овој роман го издвојуваме како посебен во преведувачката актива на Мирчевски поради една единствена постапка што тој ја применува. Имено, ако се чита оригиналниот текст на бугарски јазик, како читатели стекнуваме претстава дека деловите во кои зборува ликот на мајстор Хених се апсолутно непреводливи. Тоа е така бидејќи Пасков до детали го слика ликот на Чехот, кој не го говори добро бугарскиот јазик. Но при преведувањето од бугарски на македонски јазик, Мирчевски преку игра на зборови (чии правила тој добро ги познава) всушност го оживува до толку книжевниот лик, што кај читателите буди топли, сочувствителни емоции.

*Слуша мене! Жали ишио учил вас на добри сѝари занаетѝ!
Нишио вас не научил Георгѝ Хених, многу жално ми. Не
научил како мајсѝор работѝи не за ѝари, не за клиентѝ.
Работѝи кога нема нишио, кога сам, и сѝар, и болен. Кога
знае – живоѝ си оди – работѝи како мајсѝор. Жал ми за
вас! Училе, але не научиле – занаетѝ ѝоголем од најголеми
мајсѝиро! Занаетѝ највелики на свеѝи и мајсѝор среќно,
зашѝо работѝи... Нишио дека нема ѝари, нишио дека сам,
сѝар, болен и ѝладен. Работѝи за занаетѝ! Не знае виолина
каква е? – каже вас: **виолаг`аморе!** Каже се на булгарски:
виолина за љубов! Зошио виолина голема? Зашѝо љубов на
мајсѝор голема! Никој виола г`аморе не свири? Не свири,
зашѝо заборавило сака. Мајсѝор заборавило сака занаетѝ.
Клиентѝ заборавило сака виолина. Виолина заборавило сака
музичар. Човек заборавило сака себе. (Пасков 2007).*

Несовршените морфолошко-синтаксички форми во изразот на преведувачот (се разбира, свесно и смислено направени) создаваат смисловна целина што го дооформува ликот на стариот мајстор, лик што не тера да го сакаме, да тагуваме со него, да се смееме, но и да му се восхитуваме и поклонуваме. Отсуството на правилната граматичка изразност во говорот на Георг Хених се компензира со длабоката когнитивно-емоционална емпатија што се буди кај читателот. Со примената на ваквата постапка, преведувачот создал дело (не)верно на оригиналот, но верно на идејата за доминација на смислата над содржината.

Преведувачката широчина на Мирчевски е условена од неговата природна наклонетост кон јазиците и вродениот усет, а предноста што ја има во однос на другите извира од фактот што и македонскиот и бугарскиот се неговите мајчини јазици. Меѓутоа, треба да се напомене и фактот дека тој преведува и од англиски на македонски јазик (делото на Капка Касабова), што го потврдува фактот дека станува збор за профил на преведувач со длабока лингвистичка ерудиција. Откривањето на чудесните зборовни светови на македонскиот јазик Мирчевски го прави преведувајќи ги романите „Кон Езерото“ и „Граница“ на Капка Касабова од англиски на македонски јазик.

Капка Касабова е раскошен раскажувач, прониклив ум, постојано будна над историските случувања во минатото и денес. Родена во Бугарија, се преселува во Нов Зеланд, па во Шкотска. Заминува од домот и станува дете на светот, за на истиот тој свет да му ги подари „Граница“ и „Кон Езерото“, книги преведени на многу светски јазици, а меѓу сите нив и на македонски („Анима“ и „Еликсир“ – во процес на преведување). „Пред опасноста да го обезличиме нашиот македонски јазик прифаќајќи англицизми без никаква критичност, јас се нурнувам подлабоко во нашата лингвистичка историја барајќи други можности и модалитети. И пронаоѓам бисери“ – вели Мирчевски. Да се преведе едно дело од еден глобален јазик како што е англискиот, на јазик што го зборува мала група говорители, како што е македонскиот, значи да се направи обид малиот јазик да изврши влијание врз читателите од малата земја, коишто би ја однеле приказната во светот. Јазиците не се разликуваат според тоа колку се распространети или колку милиони говорители имаат, туку тие се вреднуваат според тоа колку нивната лингвистичка ДНК е способна да се пренесува и мисловната и естеската големина на делото да ги транспонира во друга јазична средина. Основната задача на преведувачот, вели Драги Михајловски, не е, на пример, да им покажеме на Англичаните колку ние го знаеме Шекспир, туку го преведуваме за да ја збогатиме нашата книжевност и нашиот јазик со наши идеи, нови концепти, нови поими (Цугуманова 2013). Слободно можеме да кажеме дека едно преведено дело може да ја претставува мерата за величината на јазикот на кој е преведено. Оти книжевноста не постои изолирана, самата за себе, затворена и всидана. Преводот значи ново пресоздавање на делото, негово значенско збогатување, откривање на јазични форми што само го умножуваат јазичниот раскош. Со широки познавања на македонската дијалектна лексика, особено на архазмите како јазично богатство, но и на социокултурните нијанси на македонскиот јазик, преведувачот создава дело на кое му вдахнува топла човечка димензија. Оти јазикот не постои надвор од човекот (Витанова-Рингачева 2024).

Белите куќи и средновековни цркви во телесна боја испуштите од себе удолу кон Езерото стрмни улички, илјадници прозорци блескаат на зајдисонце. Тоа беше нешто архетипско во ридестиот стар град над Езерото, нешто што си го видел стотина пати, но пак е неповторлив – Охрид. Она што

го барав беше толку просто, колку и магливо – да се биде постојан низ постојаноста на местото. Баба ми ја знаела секоја уличка, секое притулено параклисче. Сакав да ја разгорам таа некогашна интимност. (Касабова 2022).

Преведувачката постапка на Мирчевски е длабоко обусловена од неговото лично чувство на гледање и доживување на нештата околу, на пејзажот што го опкружува. Ваквите описи изгледаат толку живописно; сликите од текстот – извор преведувачот длабоко чувствено ги осмислува во зборовни низи од кои се плете книжевниот превод. „Јас не можам да кажам дека сум професионален преведувач, тоа никогаш не сум го сметал за себе, јас немам таква едукација, што значи кај мене тој процес на преведување е некако оргинарен, длабоко прочуствен во мене самиот, извира од мене. Јас тука немам никакви шеми, никакви шаблони, едноставно го доживувам текстот, некогаш и болно, морам да признам, има такви пасажи во раскажувањето на Касабова. Се обидувам сето тоа да го пренесам на еден јазик кој можеби само навидум е поинаков од нашето вообичаено говорење во денот, во секојдневието. Но, зошто го правам тоа? Го правам од една проста причина што сите ние по малку го забораваме нашето лингвистичко, лексичко минато, нашето богатство, нашите огромни фондузи од лексеми, од зборови кои можеби сме ги заборавиле, изоставиле, запуштиле, а сме прифатиле јазик кој е нова лингва франка, а тоа е англискиот... Кај мене ќе се сретнете со многу заборавени наши изрази за кои можеби е потребно понекогаш и да се консултира речник, но за добар дел од нив и низ контекстот се разбира на што мислам“².

Преводите на Мирчевски изнурнуваат од паметењето како складиште на колективно искуство, низ кое мислата поминала. Длабоката љубопитност на преведувачот го носи до лингвистичките пасажи на македонскиот јазик во коишто се сокриени многу чисти јазични форми. Во преводот на книгата „Време разделно“ на бугарскиот писател и академик Антон Дончев, роман во кој Родопите како високата космичка планина ги чуваат приказните и спомените за трагичните судбини на

² Интегрален текст од говорот на Бранислав Мирчевски на книжевната вечер со Капка Касабова, Скопје 20.8.2025.

малите луѓе, меѓу редовите на една историска содржина се пополнети со слој пејзажна лиричност што го прави текстот читлив.

Планината молчеше во приспивната песна на дождот. Сè се стаписа, задрема и засонува среде бел ден. А ние и ноќе не спиевме, сакавме да чуеме чекори на овчари, да ни донесат парче леб. Слушавме само како над светот врне дожд... Планината беше онемела, како час со истргнат јазик. Тогаш чанот засвони. Зататнеа истрели, еден по друг, многу истрели и целата планина се залулеа... Тука, по височијата, до неодамна имаше снег и полјаната беше целата влажна, а тревата куса и жилава. И кога ќе стапнеше човечка нога врз неа, земјата набабрена се поткрваше и ги исполнуваше стапалките со вода. По неа се исправаше и тревата и веќе во следниот миг немаше никакви стапки. И шушкаташе, шумолеше, па гробиштата се полнеа со шепот, небаре кипеше младо вино, како под земјата да се случуваше нешто трајно скриено за луѓето над неа (Дончев 2004).

Секој оној што би пристапил кон преведувањето, вели Конески, требаше да има некаков слух за тоа каков подбор треба да се направи за таа лексика складно да се вклопи во самата снага на нашиот литературен јазик (Андреевски 1991: 393). Преведеното дело мора да се вклопи во културолошкиот контекст на времето во кое суштествува само тоа. Зборот е атом со огромна енергија што во него се апсорбирала низ времето. Преведувачот треба темелно да ја познава јазичната структура на двата јазика. Она што го прави преведувачкиот потфат посебен е чувството што го поседува преведувачот за да ги препознае скриените стилски нијанси на јазикот. Симнувајќи се удолу кон пластовите јазично богатство, преведувачот се симнува до заумните длабочини на народната мисла од која се изродил македонскиот литературен јазик. Преведувачката постапка на Мирчевски подразбира сигурни движења по сите рамништа на македонскиот јазик, најдоминантно на лексичкото и на зборообразувачкото рамниште. Токму тука се препознава индивидуалниот творечки израз на авторот и потписот на преведувачот.

„Со својот духовен опит, читателот ја допишува книгата“, ќе рече бугарскиот писател Владимир Зарев, а со својот преведувачки потфат, преведувачот ѝ го продолжува животот, надвор од границите на нејзиното создавање. Во еден наш претходен осврт за романите на Зарев, потенциравме дека авторот ги ползува сите убавини на бугарскиот јазик, а Мирчевски во преводот, пак, филигрански ги обработува македонските зборови, изрази и фрази, за да создаде чудесна низа:

Айеж од жеѓа. Здивој на засиоен воздух ме вимкуваше и оиваше. Блискиој надгробен сѝоменик му ја жароса дланкајѝа. Сурија ѝци беа ѝолеѓнале наоколу. Ошѝейани од ѝлао и мрза, чекаа да заврши ѝоѓребоиј за да се нахранајѝ со задушинајѝа осѝавена ѝо блискијѝе г̀рбови. Чудни на вид ѝоради случајнијѝе чифѝѝосувања, овие мелези ја изразуваа сејѝа заѓајѝливосѝ на ѝприродајѝа. Со издолжен ѝрујѝ и крајѝки нозе, со вина во очииѝе и нејравилни уши, г̀рди и заѓубени во ојѝијѝајѝа нишѝѝожносѝѝ, ѝреживуваајѝ од човечкајѝа скрб (Зарев 2019).

Тоа е многу тежок занает, не може секој да го врши, ќе рече Конески (Андреевски 1991: 401). Преведувачката широчина на Мирчевски е условена од неговата природна склоност кон јазиците, а предноста што ја има извира од фактот што и македонскиот и бугарскиот се неговите мајчини јазици. Човек со вроден усет за јазикот, густиот преплет на мислата на Зарев го разлучува, го дестилира во чиста и прозачна мисла. Таквиот пристап го прави преводот стилистички функционален за јазичната средина како што е македонската. Авторот и јазикот на кој е напишано делото дишат во еден ритам. Преведувачот треба да влезе во содејство и со авторовата мисла/емоција и со јазикот. Најновиот роман на Владимир Зарев, „Загубени во слободата“ ги опфаќа трите форми на насилство: насилството на стравот, насилството на неизвесноста, насилството на одземената лична слобода. Како читатели имаме чувство дека преведувачот со леснотија се движи низ лексичките пасажи на јазикот, дека без напор поминува низ нив, ги открива, ги поврзува во една компактна целина.

Во романот две паралелни приказни од две далечни времиња, средновековието и сегашноста, се пресретнуваат и прекршуваат во една точка на фокус. Само навидум далечни и неспоиви, двете сужејни линии привидно се независни една од друга. Првата ја следи линијата на животот во време на пандемија и човекот заробен во ќелијата на стравот. Втората линија се развива во средновековието и го засега проблемот на исихазмот, моќно духовно учење во средниот век и на Фераро-Флорентинската унија – последниот обид во 1437 година да се помират православјето и католицизмот. Тоа што ги обединува и обврзува двете сижетни линии е проблемот на слободата, за величието на човековата слобода, која во голем степен го осмислува и детерминира нашиот живот.

Освен од безрнати на небоио, манасирои беше обиколен од диви и сури висови кои иосиетено дојолзуваа до врвовите на Балканои. Нокум глабоко не огреваше небеснои сокровишии, не залеваше со ирејкава и Божја свејлина шиио бдееше над нас, доираше глабоко и занесно и иој благодворен мирис на нешии ирвородено, шиио се случува единсивено во нашии соншиа, како да го иравеше манасирои ушии иовисок, недосиаетен и оифрлен за соблазнии на саианата (Зарев 2024).

Силната експресивност којашто се постигнува со употребата на богатата црковнословенска лексика целосно го става преводот во калапот на вредни книжевни преводи. Творбените потенцијали на македонскиот јазик го придвижуваат преведувачкиот механизам во кој зборовите како за’ргани алки почнуваат да се движат. Тоа се зборови што веќе постојат во македонскиот јазик, вели Огнен Чемерски, само треба да се ископаат. Тоа се неологизмите или старите македонски зборови со едно ново, оживеано значење. И така преводот, всушност, му го продолжува животот на јазикот, го остава во живот, му дава нов живот на книжевното дело и ја создава таа игра на зборовите меѓу себе (Џугуманова 2013). Преведувачот е во постојана потрага по соодветното јазично ниво што одговара на јазикот на текстот – цел. Употребата на архаичната лексика во еден современ книжевен превод секако е одлична стилистичка постапка во насока на „оживување“ на народниот јазик. Богатењето

на стандарднојазично рамниште со зборови и фрази од архаичната лексика е постапка што Мирчевски ја следи верно и истрајно. *Брегоӣ беше обрабен со кариӣ и бумџежоӣ на брановиџе шџо се џрекришуваа можеше да се чуе уџиџе џред да се здогледаат̄ брановиџе. Беше џоа звук достџасан од вечностџа („Граница“). Преведувачот се приклонува кон употреба на заборавените зборови од македонскиот лексички систем бидејќи знае дека со многу посилна сугестивност ќе успее да ја пренесе атмосферата во романот или, пак, да ги доосмисли ликовите. При преведувањето, Бранислав Мирчевски продира до основната мисла на авторот, таму всушност започнува да се дестилира преводот. Тој најпрво го чувствува текстот, му приоѓа со усет за просторот и времето во (за) кое се пишувани, размислува, па дури отпосле започнува да ги бира зборовите и да ги гради синтаксичките низи. Тоа особено се чувствува при описите на атмосферата во романите, но и при описите на ликовите.*

Ваквата преведувачка тенденција е највоочлива во употребата на црковнословенизмите и ретките архаизми, како што се: *биџиџе, џечал, џохоиџа, јаросџӣ, бојазливо, блаждодай̄; шџеоро, соблазниво, сладостџрасно, сури, создание, блаждоуџробие, блаждовдахновениоџӣ, џоржесџивеносџӣ, џизма, ненависџӣ, разјарени, миждновено, сокровиџиџе:*

Од сеџо неждово биџиџе сџџруеше моќна џовелбена и неџресуџина енерџија, исџолнеџа небаре со необјаснив џечал и умора; ... Но нејзинаџа џосџојана разждоленосџӣ џресџана да џредизвикува џохоиџа кај мене...; Народоџӣ џроџив Пеџџар Иванов, кој неусџехоӣ жд џреџтворил во очај, а очајоӣ во нескроџлива и некониџролирана јаросџӣ; Се смеџкаше бојазливо, жлаваџа џ беше малку наведнаџа...; Самоџӣ воздух се менуваше и се џолнесе со блаждодай̄ен миск...; Праџа една вечер џаа, додека соблазниво се соблекуваше во бањаџа...; Како зождрафоџӣ шџеоро да ја беше виџшал во нив и својаџа неумешносџӣ; ја бевме жџшкале, сладостџрасно џубеле и, најужасноџо, суревме во џривлечнаџа џрџрода на Дора; Помилувај жд своеџо создание Владико и очисџӣ жд со своеџо блаждоуџробие; Суобинаџа ме среџна со блаждовдахновениоџӣ Марк Евжденик; Паџувавме со онаа дремлива џоржесџивеносџӣ на жалиџиџе како да не одевме во блудноџӣ римски свеџӣ; Од нежд сџџруеше неовладеана џизма, неџрикриена ненависџӣ; Имаше секакви џуђе, млади и сџџари, џревожно, жесџоко разјарени; – Сежа ме мачиџи, нели? –

исѝресе миѝновено ѝој; Нокум длабоко нѝ оѝреваше небесноѝо сокровиѝиѝе.

Во преводот на романот „Загубени во слободата“ на Владимир Зарев се среќаваат и многу зборови од апстрактниот лексички слој: *На четѝринаесетѝиѝиѝоѝ ден, ѝеѝоѝк, за ѝрвѝаѝѝ излеѝов надвор, бавно и со усул; Човечкаѝа **орисиѝа** не може да се ѝромени...* Во дослук со зборообразувачкото устројство на македонскиот јазик, Мирчевски го потврдува фактот дека преводот неминовно мора да се вгледа во неограничените хоризонти на зборот и постојано да ја поместува границата меѓу формата и содржината, меѓу знакот и звукот. Таквата постапка ги прави неговите преводи богати извори на живата реч на македонскиот јазик што само за незналците е сиромашен и неприменлив за добар превод. Тој ги ползува убавините на народниот јазик употребувајќи зборови и фрази во кои се вткаени зборови од црковнословенската, архаичната и дијалектната лексика. Мирчевски во преводот употребува сложенки што ги вградува во структурата на текстот, а впечатокот е дека тие се силно сраснати со изворот:

*Смолесѝиѝѝе борови ѝранчиѝа за заѝалка ѝореа живо, мирисаа **боѝоуѝодно**; и ѝѝака, обземен од своѝѝо **блаѝочесѝиво** и **боѝоумилно** молчење; коѝа во **скудоумиѝѝо**, во насилсѝивоѝо на ѝринуднаѝа еднaквостѝ се ѝубеше ѝворечкаѝа енерѝиѝа на различностѝа; ѝрумче **самородно** душевно злаѝо; колку ѝовеке кажаноѝо за Неѝо во своѝѝо **мноѝусловие** ѝо наѝуѝѝѝаѝе срѝеѝѝо и завладување со мојоѝ ум.*

Нашиот прочит на романот ја потврдува тезата дека преводот не е само пренесување или премин на текстот од еден јазичен контекст во друг, туку е процес со создавање ново уметничко дело. Со преводот од бугарски на македонски јазик, преведувачот Бранислав Мирчевски му дава една „сопствена другост, носителка на изворна, но истовремено и на автономна вредност. Токму таа автономна вредност, од своја страна ќе биде извор на други читања и интерпретации, зачеток на понатамошни културни процеси“ (Гуљеми 2006: 190). Неговиот пристап кон делата на Зарев покажува дека преведувањето не е само (не)верно преместување на зборовите, нивна адаптација на новата јазична средина, туку е процес на длабока промисла, и потврда на Борхесовата идеја за пишувањето како ткаење нишки од книжевната традиција на минатото и на сегашноста, како непрекинато течење во чиишто рамки преводот

зазема централна улога со тоа што дозволува оформување на единствена и незаменлива врска со друг текст. Преводот како прашање на јазичната и на книжевната слобода е многу повеќе прашање на креативна слобода на преведувачот како човечко битие. Преводот не е математичка формула, туку многу повеќе наликува на празно сликарско платно на кое уметникот создава нов свет. Преводот не е само трага којашто авторот ја остава како отпечаток на лингвистичката карпа, туку многу повеќе – тоа е одглас. Јазикот ја вдумува книжевноста, јазикот сида нови домови врз темелите коишто меморијата на еден народ ги вкопала длабоко. Дали сето изгубено време, минатото, напуштените спомени, секнатите бунари, јазикот може да ги оживее?! Преведувањето е наука, ќе речат истражувачите, но преведувањето е и уметност. Што е преведувачот, само посредник меѓу јазиците, премо(е)стувач на јазичните контексти или креатор? Преведувачот налик на самотник што тргнал да го освои непознатиот простор, а со себе го има само зборот. „Зборот е создаден од згуснато време и со самото тоа бесконечно трае“ – вели Анте Поповски. Бранислав Мирчевски наметнува еден поинаков преведувачки концепт, љубопитно чекори во заумните простори на јазикот, таму каде што зборовите издлабиле свое лежиште и тежат самите за себе. Ги поткрева, ги буди, ги поместува и од нив прави нови градби. Доаѓаме до заклучокот дека преведувачот гради свој самостоен јазик ползувајќи го лингвистичкиот корпус од кој самиот избира кои зборови ќе ги употреби или, пак, од кои зборови ќе направи нови зборообразувачки форми. Во јазикот на преведувачот се наслушнува одекот на мислата на народниот мудрец, песната, но и клетвата, благословот, здравицата. Преведувачот, вели Драги Михајловски, е на половина пат помеѓу народен пејач и научник. И дека неговата улога во процесот на постигнување разбирање кон кое се стремиме од збрката на јазиците кај Вавилон до денеска е незаменлива. Преведувачот е над јазикот и над идејата дека нештото еднаш создадено не останува во својата иста форма засекогаш. Според Михајловски сè е превод. „Низ мојата долгогодишна работа сфаќам дека ние ништо друго и не правиме“, вели тој. „Нема оригинална литература – сите концепти, сите теми се потрошени. Ние денеска само преведуваме и она новото што го даваме е под аголот на гледање на работите. Ништо повеќе“ (Цугуманова 2013).

Но преведувачот ја има можноста од најблиску да ги чувствува зборовите и нивната сила. „Она што можам да го наречам сладост на родниот јазик, јас особено го почувствував тогаш кога ми успеваа некои преводи“, вели Конески (Андреевски 1991: 394). Кога би зборувале низ симболи, би кажале дека водата го длаби и обликува каменот, ветрот ги поместува големите пустински дини, солениот морски воздух ги нагризува куполите на големите катедрали. Јазикот на преведувачот го длаби зборот кој ветрот би го однел далеку, таму каде што само тој може да отпатува. И до ден-денес се раскажува приказната за човештвото кое во својот праоблик знаело само за еден јазик, разбирлив за сите. Поствавилонската ера ги разделува и јазиците и луѓето, за да дојде на свет книжевноста што ги облагородува сите јазици поединечно, давајќи им можност секој за себе да проговори за својата посебност и големина. На светот воопшто не му значат ништо ниту македонскиот ниту бугарскиот јазик, но ете, на нив се напишани генијални прозни дела коишто со самото свое постоење ја поништуваат теоријата за доминацијата на големите јазици. Дали преведувачот не го бодри оној дух на космополитизмот дека, раскрилувајќи се, преку јазикот ќе ја надлетаме тесноградоста на малата средина, ќе ги надлетаме високите и остри карпи што ни се закануваат дека ќе ни го скршат шишенцето со волшебна вода, та да мораме да ја одживееме Силјанштрковата судбина? Да бидеме видени, но не и препознаени. Продорно е неговото око кога ги бара зборовите вглобени во јазикот како трага од стапалка исушена и скаменета покриена со прав и патина. Полнотата на преведениот книжевен текст ја прават зборовите што преведувачот ги преместува од просторите на заумната тишина.

Дали преводот не е новиот вавилонски говор со кој човекот му се доближува на само навидум оддалечениот свет? Човештвото во суштина зборува на еден ист јазик. Преведувачот црпи од две култури: едната од која делото се раѓа, другата во која треба да се вгради. Со небаре алхемиски алатки, од зборовите прави нови цврсти јазични облици. Големината на преведувачкиот подвиг е преведувачот да умее да создаде дело кое дур се чита ќе создаде чувство на разговор со оригиналот, чувство дека преводот е оригиналот прераскажан со малку поинаков јазик. Ако преводот го потврдува постоењето на делото надвор од средината на неговото раѓање, тогаш значи дека пораката што ја носи се умножува

постојано и постојано. Во секое вредно авторско дело е складирано човековото знаење, искуство, лични преумувања и длабоки размисли, а во секој добар превод истите овие вредности добиваат најдлабока смисла. Тоа ли е оној човек порив постојано да ги раскрива обраснатите патеки коишто водат до прајазикот на предците?! Јазикот ја архивира мислата на цело едно потомство. Преводот на едно книжевно дело е архив за јазикот, бидејќи ги конзервира честичките јазична маса што се пластела низ времето. Делото станува метафора што успева да ги дофати, да ги обгрне сите повеќезначаенски јазични симболи. Хајдегеровска идеја за јазикот како дом, како куќа, во преводите на Мирчевски се пресликува во мислата дека јазикот е складиште на колективно искуство, во кое мислата некогаш се вселила. Неговата преведувачка мисија е поттикната од некаква потајна потреба да се задоволи чувството на духовна глад по одамна заборавениот јазик на предците. А тој јазик сè уште ги чува здрави плодните зрна.

*Ќе осџане восџорџоџ ѓо неизвишенатџа кула
и койнежоџ да се доџде до ѓорџиџиџе на боџосвейоџиџ
каде еџинсџивениоџиџ јазик е – џубовџа.*

Ана Виџанова-Ринџачева

Извори:

- Даверов, В. 2014. *Госџоџдин дирекџорџоџиџ на ѓрисџаниџиџеџоџоџ*. Скопје: Мултиграф.
- Дончев, А. 2004. *Време разделно*. Скопје: Мултиграф.
- Зарев, В. 2019. *Проџасџиџ*. Скопје: Или-Или.
- Зарев, В. 2021. *Чуџовиџиџеџоџоџ*. Скопје: Или-Или.
- Зарев, В. 2025. *Заџубени во слободаџаџа*. Скопје: Или-Или.
- Касабова, К. 2022. *Кон Езероџоџоџ*. Скопје: Или-Или.
- Касабова, К. 2024. *Граница*. Скопје: Или-Или.
- Пасков, В. 2007. *Балада за Геџорџ Хених*. Скопје: Мултиграф.
- Пасков, В. 2009. *Ауџоџиџиџа на една џубов*. Скопје: Мултиграф.

Литература:

- Андреевски, Ц. 1991. *Разговори со Конески*. Скопје: Култура.
- Анри-Пажо, Д. 2002. *Ойшѝа и комѝарайѝивна книжевносѝ*. Скопје: Македонска книга
- Бабамова, И. 2016: „Теориски ставови за непреводливото“, *Зборник на ѝрудови од XLIII Меѓународна научна конференција* на XLIX Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (25 јуни до 26 јуни 2016 година во Охрид), 74-84.
- Борев, Ј. 2011. *Енциклопедѝа на есѝейѝикаѝа*. Скопје: Македонска реч.
- Витанова-Рингачева, А. 2019: „Чудовиштето во нас“. Одгласи по прочитот на романите *Пројасѝ* и *Чудовишиѝейѝо* од Владимир Зарев и преведувачкиот подвиг на Бранислав Мирчевски, *Зениѝ*, 6/7, 210-223.
- Гуљеми, М. 2006: „Книжевен превод“, *Комѝарайѝивна книжевносѝ* (приредил: Армандо Њиши), Скопје: Магор.
- Маѝунков, М. 2014. *Траѝи во времешѝо*. Скопје: МАНУ.
- Мешоник, А. 2000: „Преведувањето е поетика, а не филологија“, *Озгледало*, број 57, Скопје.
- Никодиновска, Р. 2016: За категоријата „непреводливото во преводот“, *Зборник на ѝрудови од XLIII Меѓународна научна конференција* на XLIX Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (25 јуни до 26 јуни 2016 година во Охрид), 40-49.
- Ќулавкова, К. 2021. *Поимник на книжевнаѝа ѝеорија*. Скопје: МАНУ.
- Чемерски, О. 2015. *Трисѝа веѝрила! Или за ѝреведувањешѝо и за ѝребродувањешѝо. Преведување ѝморјанска ѝерминологија во романоѝ „Моби Дик“*, Скопје: Културна установа Блесок, едѝија Индра.

Електронски извори:

- Витанова-Рингачева, А. 2024: „Чија си ти? За (без)смислата на границите“: <https://umno.mk/cija-si-ti-za-bezsmislata-na-granците/> (Пристапено на 17.6.2025).
- Витанова-Рингачева, А. 2025: „За (не)совршенството на апсолутната слобода“ (кон романот „Загубени во слободата“ од Владимир Зарев): <https://okno.mk/node/105330> (Пристапено на 11.7.2025).
- Цветкоски, В: 2015. „Борхес и преведувањето“, *Зборник на ѝрудови од меѓународнаѝа конференција „Јазични и кулѝурни ѝроникнувања низ ѝреведувањешѝо и ѝолкувањешѝо“* Скопје, 483-492:

https://www.researchgate.net/publication/329040544_Borhes_i_preveduvaneto_Borges_and_Translation_vo_Zbornik_na_trudovi_od_megunarodnata_konferencija_Jazicni_i_kulturni_proniknuvana_niz_preveduvaneto_i_tolkuvaneto_Skopje_2015 (Пристапено на 17.6.2025).

Цугуманова, Е. 2013: „За преводот со Огнен Чемерски и Драги Михајловски“: <https://www.youtube.com/watch?v=dpf579qcXM4> (Пристапено на 2.3.2025).

Гърдев, Б. 2006: „Мрџните приказки на Виктор Пасков“: https://liternet.bg/publish4/bgyrdev/podir/03_11.htm (Пристапено на 10.7.2025).

Ana Vitanova-Ringacheva

**AND THEN THE SLEEPING SOULS OF THE WORDS BEGAN TO
AWAKE...
(On the Translation and the Translator)**

Summary

The translator is the greatest promoter of the idea of the polysemous nature of linguistic symbols. Translation is a process that through language should pave the way for the rapprochement, of two cultures between them as much as possible. The literary translator becomes an intermediary between cultural environments which, although they exist independently, nevertheless come into direct contact through literature. In this paper, we focus on the translation concept of Branislav Mirchevski, a Macedonian translator who has over twenty translated works to his name. Mirchevski has translated from Bulgarian (and from English) into the Macedonian language, some of greatest contemporary writers of Bulgarian prose literature, among them: Vladimir Zarev, Kapka Kassabova, Victor Paskov, Anton Donchev, Vlado Daverov, Nikolay Stoyanov and others. In time of flood of translations that disgrace the Macedonian literary language and thus deprive the reader of the right to read beautiful and quality literature, Mirchevski stands out with his individual translation experience. His translation procedure involves a constant search for forgotten lexical units in the Macedonian language, which when integrated into a perfect syntactic whole, make the translation so literary reach that the reader does not feel that they are communicating with the original text. Mirchevski elevates the lexicon to the level of a literary element that carries the burden of the translation. His translation breadth is

conditioned by a natural inclination toward languages and innate sensitivity to them, and the advantage he has over others stems from the fact that both Macedonian and Bulgarian are his mother tongues. The translation distills linguistic symbols as imprints from memory, cleans them of patina, and restores them to their basic material. The translation procedure of the translator projects his consciousness that the language of a small nation is not meaningless, without any essence, or as it is often qualified – pretty poor.

As applications to my modest attempt to enlighten the translation procedure of Mirchevski, are the novels: *Decay* (Skopje, ILI-ILI, 2019), *The Monster* (Skopje, ILI-ILI, 2021), *Lost in the Freedom*, (Skopje, ILI-ILI, 2025), from the Bulgarian writer and academic Vladimir Zarev; *The Border* (Skopje, ILI-ILI, 2024) from Kapka Kassabova; Victor Paskov with the novels: *Ballade for Georg Henich* (Skopje, Multigraf, 2007) and *Autopsy of one Love* (Skopje, Multigraf, 2009); Vlado Daverov author of the novel: *Mister manager of the sea port* (Skopje, Multigraf, 2014) and the novel : *Time of Parting* (Skopje, Multigraf, 2004) of the Bulgarian writer and academic Anton Donchev.

Key words: Branislav Mirchevski, translation, translator, language.